

**ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО СЕГМЕНТА
ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Маріанна Мовна

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Зібрано, систематизовано та проаналізовано масив західноукраїнських видань історико-краєзнавчої тематики початку ХХ ст. Визначено їх типологічну належність, охарактеризовано змістове наповнення, функціональну спрямованість та місце в історико-краєзнавчому дискурсі, а також внесок у розвиток як українського краєзнавства, так і у справу пізнання народом свого історичного минулого.

Ключові слова: історія, краєзнавство, видання, західноукраїнський, початок ХХ ст.

Rich body of Western Ukrainian publications in the local history of the 1930s has been collected, systematized and analyzed. Their typological identity has been determined, thematic content, functional orientation and place in local historical discourse — characterized, as well as contribution into development of the Ukrainian local history and into nation's knowledge of its historical past.

Keywords: history, local history, publications, Western Ukrainian, beginning of XX c.

Формування українського історичного краєзнавства як окремого наукового напрямку припадає на роки австрійської юрисдикції в історії Галичини (друга половина ХІХ — початок ХХ ст.); воно продовжувало активно розвиватись і пізніше, у часи польської займанщини. Західноукраїнська інтелігенція 1920-х рр. добре усвідомлювала потребу розвитку краєзнавства задля ствердження національної ідентичності західних українців на протигагу польській державній політиці обґрунтування історичної належності цих земель до Польщі. Посиленого вивчення вимагали проблеми заснування та подальшого історичного розвитку не лише Львова як провідного адміністративного і культурного центру краю, а й

численних міст і містечок Галичини. Доконечну необхідність дослідження регіональної/локальної історичної проблематики прекрасно розуміли українські дослідники 1920-х рр., що засвідчує базовий методологічний постулат М. Голубця, яким він керувався сам і заохочував до його реалізації інших авторів: «А тим часом назріла вже пора монографічного опрацювання не тільки історії столиці нашого краю, але й її провінціональних центрів. Наш програмовий наступ на міста не може вдатися без ближчого пізнання їхньої історії та виловлення з неї того, що як здобуток нашої творчої й боєвої енергії в минулому, могло б послужити виховуючим чинником для майбутнього» [5, с. 3-4]. Видання історико-краєзнавчої тематики, акумулюючи в собі потужний заряд теоретичних і методологічних засад, стимулювали зростання національної самосвідомості українства, підвищення інтересу до рідної мови, культури, історії міст і сіл, розвитку туризму та відвідування збережених пам'яток старовини. Їх з ентузіазмом сприймали широкі кола громадськості, особливо молодь, на яку й було розраховано чимало видань різножанрової тематичної спрямованості.

Відкриває наш історіографічний аналіз західноукраїнських краєзнавчих видань початку ХХ ст. перший український туристичний посібник «Туристика : (порадник для вітрогонів)» [2] організатора сокільсько-січового руху і туристики в Галичині, автора публікацій на туристичні теми Альфреда Тита Будзиновського (1871–1942), профінансований самим автором 1909 р. В основу книжки лягла доповідь «Туристика», виголошена на Першому українському просвітньо-економічному конгресі у Львові 2 лютого 1909 р. [31, с. 3], а згодом опублікована на сторінках щоденника «Діло» [1]. Насамперед пропагандист туристики обґрунтовує важливість, необхідність і актуальність туристичного руху як для українського народу загалом, так і для окремої особистості: «А вже крайній час, щоби кожний Русин знав свою вітчину не лиш з мапи та з книжки, але й з власного досліду. Окрім того при порядно ведених прогуляках незвичайно зискує також цілий організм туриста. Туристика розвиває підприємчивість, обережність, а рівночасно будить відвагу, притомність ума, рішучість та скорість осуду получену з розвагою» [2, с. 1]. Автор, сам «затятий» мандрівник

Гуцульщиною, у літніх сезонах 1908–1910 рр. не раз зупинявся у вакаційному притулку Теофіля Кисілевського, директора школи у с. Жаб'є-Ільці, інформацію про що зафіксувала «Пропам'ятна книга туристів...», яку вів організатор закладу від 1904 р. [3, с. 42, 50, 63]. На основі свого багатого туристичного досвіду Будзиновський дає потенційним мандрівникам детальні практичні поради щодо організації туристичної мандрівки, як-от вибір попутників, наявність географічних карт і вміння орієнтуватися на місцевості, туристичне спорядження, підручний інвентар та харчування, формування дорожньої аптечки, навик спілкування з місцевим населенням. Своєю появою туристичний poradnik А. Будзиновського фактично заклав методичні підвалини української практичної туристики, допомагаючи плекати масовий туристичний рух в Галичині.

У 1911 р. вийшла друком історико-краєзнавча розвідка історика, педагога, гімназійного професора, бібліотекаря НТШ Івана Созанського (1881–1911) «З минувшини м. Бродів» [32], написана здебільшого на архівних матеріалах актових джерел. Це — причинки до історії міста XVII ст., у яких подано короткий нарис історії Бродів, а основну увагу приділено повсякденному життю бродівського міщанства — його заняттям, участі у діяльності міського магістрату, відносинам міста і замкової адміністрації. У книзі акцентується на українських міщанах — власниках міської нерухомості. Центральне місце у дослідженні займає характеристика місцевих промислів (броварництва, пасічництва, шапкарства, шевства, кравецтва, кушнірства, ковальства) і торгівлі; найзаможнішими бродівськими купцями були переважно приїжджі — шотландці та вірмени. У XVII ст. в Бродах, так само, як і в інших містах колишньої Речі Посполитої, ремісниче життя концентрувалося у цехах, детальний опис устрою яких наводить автор. Окрім економічного складника, І. Созанський не забув відзначити важливість культурних чинників — церкви, школи, ролі духовенства, шпиталів. 2003 р. книга І. Созанського була перевидана у Бродах [33].

1919 р. накладом видавництва «Народній Базар» у Стрию побачила світ невелика книжечка українського письменника-сатирика та громадського діяча, адвоката, голови стрийської «Просвіти» Єроніма Калитовського (1866–1926) «Прогулька на Маківку» [15]. Це — опис тригодинної екскурсії «дорогою історичного спомину»

на відому в історії Першої світової війни гору, яку здійснив автор 21 липня 1918 р. разом з невеликим товариством відпочивальників у Гребенові. Шлях мандрівників лежав понад Опір — від Гребенова через Зелем'янку* і Тухлю, мальовничою долиною Головчанки на Маківку. Дорогою автор коротко описує Зелем'янку як кліматичну станцію і власність родини Шматерів**, яка на той час була перетворена на шпиталь для вояків; тут же був влаштований табір для військовополонених італійців (у народі — «таліянів», про яких місцева людність складала легенди). У Тухлі увагу мандрівників привернула дерев'яна церква, яка чудом вціліла під час бойових дій: «...ми оглянули її всередині і не могли просто вийти з дива, що в наших глибоких горах може найти ся така артистична квітка» [15, с. 6]. На відстані 2 км від Головецька височіє гора Маківка, на якій навесні 1915 р. Українські січові стрільці вели завзяті позиційні бої з переважаючими силами російських військ. В результаті героїчної оборони Маківки повністю зірвалися стратегічні плани російського командування, оскільки через величезні втрати подальший наступ їхніх військ зазнав фіаско і вони почали відступати перед австрійськими підрозділами. Є. Калитовський детально описує військовий цвинтар на Маківці, його зовнішній вигляд і присутні тут «сліди людської пам'яті та пієтизму».

Перебуваючи у складі уряду Директорії та одночасно редагуючи газету УГА «Стрілець», письменник Осип Назарук (1883–1940) у серпні 1919 р. разом з двома товаришами здійснив мандрівку з Кам'янка-Подільського до Бакоти. Враження від неї лягли в основу книжечки «До Бакоти: вражіння з подорожі до українських Помпеїв» (1919), що побачила світ спочатку як публікація у газеті «Стрілець» [30], а згодом як окреме видання [29]. Шлях від Кам'янка-Подільського вів через Китайгород, де мандрівникам відкрилися панорами Подільських Товтр і Дністровського каньйону, долиною Дністра через с. Теремці до Бакоти — літописного княжого міста на Середньому Дністрі, відомого з 1024 р. Давня Бакота складалася з дитинця, посаду та скельного монастиря. У Бакоті мандрівники оглянули старий монастир, каплицю і джерело з лікувальними властивостями, а також старовинну церкву

* Присілок с. Гребенова.

** Родина Шматерів у XIX ст. заснувала бальнеологічний курорт у Зелем'янці.

зі збереженим образом Матері Божої з XII ст., вирізьбленим у камені. Гості піднялися на Святу Гору з монастирем та скельною церквою, після чого вписали свої рефлексії від відвідин у книгу гостей, у якій зафіксовані цікаві свідчення про галицького ігумена Григорія, який свого часу відновив старовинний монастир Архистратига Михаїла. О. Назарук порівнює Бакоту з її історичними пам'ятками із римськими Помпеями. Це видання цікаве тим, що описує стан історичної пам'ятки Бакоти на початку XX ст., оскільки вже у радянський час, 1981 р. у зв'язку з будівництвом Дністровського гідровузла, село було затоплено [34, с. 264].

У 1923 р. накладом товариства «Просвіта» в серії «Історична бібліотека» з'явилася популярна книжечка Івана Крип'якевича «Княжий гóрод Галич» [23], яка змальовує історичне тло міста княжих часів. Спершу цей текст був апробований істориком 1911 р. в ілюстрованому календарі товариства «Просвіта» [24], а вже згодом видав окремо. Виклад історичного матеріалу згруповано у п'яти тематичних підрозділах. Він охоплює початки Галича включно з інформацією про першу літописну згадку 1141 р. й завершується кінцем XVI ст.: «Початки Галича. Город в давних часах. Галицькі руїни. Де лежав старий Галич?»; «Галич за часів Володимира і Ярослава. Бунт Галича. Гість з Греції. Смерть Настаськи. Боротьба за Галич. Князь Роман. Посли з Риму»; «Боротьба за Галич. Бунт боярства. Насильства угрів. Князь Данило здобуває Галич»; «Вид Галича за княжих часів. Торговельний рух. Богатство міщан. Будівлі. Княжий двір. Урядники. Суди. Виїзд князя. Бенкети і забави»; «Останні галицькі князі. Занепад Галича».

У 1925 р. побачив світ перший український путівник Львовом Миколи Голубця і Левка Лепкого, детальний аналіз якого ми здійснили в історико-бібліографічному дослідженні «Путівники Львовом» [28, с. 59-61].

Цього ж року накладом книгарні НТШ з'явилася книжка відомого вченого-математика, дійсного члена НТШ Володимира Левицького (1872–1956) «Сто миль на колесі» [27], яка є окремим відбитком з часопису «Молода Україна» [26]. За спогадами Степана Шаха, автор був «запаленим «роверистом» з-поміж львівських українських професорів, який навіть видав свій цікавий краєзнавчий спомин з роверової тури зі Львова через Хирів —

Сянiк — Коросно — Березiв i через Перемишль назад до Львова» [35, с. 106]. В. Левицький i його товариш, гiмназiйний професор Платон Лушпинський як колишнi пластуни у липнi 1925 р. здiйснили велосипедну мандрiвку Галичиною, побувавши на Лемкiвщинi, Гуцульщинi, Покутгi та Подiллi. Менш цiкаву, на iхню думку, частину шляху вони подолали залiзницею. Маршрут зi Львова пролягав через Городок, Родатичi, Браткiвцi, Перемишль, Кункiвцi, Красiчин, Дубецько, Динiв, Красну, Корчин, Кросно, Новий Сонч, на Пенiни i Татри (Старий Сонч, Тильманова, Кросенко, Щавниця, Новий Торг, Чорштин, Закопане), Ясло, Сянок, Стрий, Станiславiв, Делятин, Дору, Яремче, Микуличин, Татарiв, Ворохту, Жаб'є*, Криворiвню, Косiв, Снятин, Городенку, за Днiстром — Устечко, Ворвulinцi, Товсте, Залiщики, Чорткiв, Улашкiвцi, Борщiв, Бучач, Монастирська, Братишiв, Нижнiв. Дорогою вони ознайомлювалися з мiсцевими туристичними атракцiями, зокрема оглянули замки в Одриконi та Чорштинi, камiнь Краттера** в Яремчi, у Косовi — санаторiй доктора Аполлiнарiя Тарнавського***, вiдвiдали Ворохту — колишнiй вiдомий центр українського туристичного руху, який у 1920-х роках почав стрiмко занепадати. Підсумовуючи результати цiєї мандрiвки, В. Левицький звернув увагу майбутнiх мандрiвникiв на те, що «завданнє туристики не є зробити як найбiльше дороги, але дивитися довкола i задержати в пам'ятi те, що найiнтереснiше» [27, с. 37].

У 1925 р. накладом часопису «Молода Україна» у серiї «Пластова бiблiотека» побачила свiт книжка письменницi, журнальсткi та видавця часопису «Жiноча доля», сенаторки та української громадської дiячки Олени Кисiлевської (1869–1956) «До комор Довбуша» [17], яка спочатку друкувалась у кількох подачах часопису «Молода Україна» [16; 18–21]. Книга написана у формi художньої оповiдi про мандрiвку Карпатами iз вкрапленням елементiв етнографiчних вiдомостей про гуцулiв i розрахована на юного читача. Структурно складається iз шести роздiлiв: «До комор

* Тепер смт Верховина Ивано-Франкiвської облaстi.

** Ця брила вiдкололася вiд г. Маковиця i лежала над гостинцем в Ямнiй, названа на честь станiславiвського старости Франца Краттера, iнiцiатора та керiвника будiвництва дороги Делятин – Яблуниця у 30–40-х рр. ХІХ ст.

*** **Аполлiнарiй Тарнавський** (1851–1943) — вiдомий польський лiкар-вiзiонер, власник санаторiю у Косовi.

Довбуша», «Пороги Прута» «Понад хмарами», «Дід Іван», «Черемошем на дарабі», «Столиця Покуття». В оповіді чергуються описи гірської природи, цікавих природних пам'яток, як-от скель Довбуша, водоспаду в Яремче, окремих сіл та містечок (Яремче як кліматична станція, Ямна, Дора, Жаб'є, Ясенів, Криворівня, Устеріки) з описами моментів спілкування авторки з місцевими мешканцями-гуцулами, занурення у їх колоритну мову, фольклор, побут, барвисту гуцульську ношу. Ось з яким замилюванням О. Кисілевська описує сучасний їй жіночий стрій: «Гуцулки убрані коротенько, ледво по коліна. Ноша їх уже трохи змодернізована, замісто двох червоних, золотом перетиканих запасок, у них уже тільки одна, а з переду коротенький, гальонами* нашитий фартушок. Й пацьорок важких, червоних гуцульських на шії не носять, тільки на широкій бинді**, легко розложені, лискучі, різноцвітні перли, та золоті й срібні дукачі. Сорочки тоненькі, мережані так гарно, артистично, що уставки виглядають як пречудовий гобелін***. На ногах до колін білі, чорні, червоні, чи жовті вовняні панчохи; в горі теж плетені у різнобарвні узорі. Черевики на високих каблуках, або легенькі, жовті постолі» [17, с. 4-5]. Окремий розділ — «Черемошем на дарабі» присвячений сплаву Черемошем від с. Жаб'є до румунського кордону, особлива увага звернута на вправність гуцульських плотогонів. Заключний розділ веде читача вулицями Коломиї, занурюється в її історію, архітектурні пам'ятки, успіхи та досягнення, підкреслює її український дух: «Гляньте на Коломию у празничний або ярмарковий день, коли то залита вона як маковим цвітом стрійними, пишними Гуцулами, послухайте її корінної української бесіди, гляньте на вироби їх, часто дуже високої мистецької вартости, а признаєте, що коли Коломия не гарнійша, — в кожному разі для нас ріднійша, близша від чужого пишного Парижа» [17, с. 60].

У 1927 р. вийшла книга М. Голубця (1871–1942) «Белз — Буськ — Звенигород» (1927) [4], в якій у комплексі розглянуто історичні віхи розвитку трьох княжих галицьких міст — Белза

* Срібною чи золотою тасьмою.

** Стрічці.

*** Гобелен.

(столиця удільного князівства до XV ст.), Буська (літописний Бужеськ), Звенигорода (столичне місто одного з князівств Галичини). Популярна історична оповідь побудована за ідентичним у всіх трьох випадках принципом подачі матеріалу: сучасне географічне розташування, перша літописна згадка, результати археологічних розкопок, важливі історичні події княжого періоду, структура міського поселення, роль міста в часи Хмельниччини, сучасний стан збережених історичних пам'яток. На завершення кожного тематичного підрозділу автор подав найважливішу літературу, яку використовував у своїй розвідці. Спочатку цей текст був поміщений у трьох подачах газети «Новий час» [6; 11; 12].

Цього ж року у бібліотеці часопису «Новий час» з'явилося ще одне краєзнавче видання М. Голубця «Теребовля» [13], безпосередньо перед друком апробоване у газеті [7]. В історико-краєзнавчому нарисі автор пише про географічне розташування повітового міста, наводить версії походження назви, характеризує доісторичні пам'ятки, знайдені внаслідок археологічних розкопок, подає першу згадку про місто, яка датується 1097 р. за часів князювання Василька Ростиславича, внука Ярослава Мудрого. Голубець розгортає історичну панораму Теребовлі, яка часто була ареною завзятих боїв, починаючи із князівського періоду (битва київського князя Ізяслава з Ярославом Осмомислом 1154 р., битва теребовельського князя Ізяслава з Данилом Романовичем 1207 р.) — і до козацьких часів (напад на Теребовлю козацького ватажка С. Наливайка в 1594 р., перехід місцевих міщан, що заволоділи містом, на сторону Б. Хмельницького 5 жовтня 1648 р.). Від XVII ст. — часу найбільшого розквіту міста — до 1920-х рр. збереглося декілька пам'яток — руїни замку та Василянського монастиря, церква св. Миколи, костел і монастир кармелітів.

У 1928 р. у бібліотеці газети «Новий час» з'явилася наступна книга М. Голубця з низки регіональних історико-краєзнавчих нарисів — «Перемишль» [8]. Як співробітник редакції, М. Голубець спочатку опублікував її в десяти номерах (січень—лютий) часопису [10], а згодом оприлюднив окремих виданням. Книжка складається з двох розділів і містить історико-краєзнавчі відомості, зокрема: торкається проблеми заснування Перемишля, висвітлює князівський період до 1340 р. (47 років місто було столицею

удільного князівства), польську займанщину, міське життя, пам'ятки архітектури, історичну долю українства в Перемишлі, свідченням розвитку якого були два десятки церков, три монастирі, два шпиталі і чотири братства (Василіанський монастир на передмісті Вільче, кафедральний собор Івана Хрестителя, Преображенська церква на передмісті Гарбарі, церква Різдва Христового та ін.). В окремий розділ винесено події новітньої історії, а саме: участь і доля міста у Першій світовій війні та листопадові дні 1918 р. у Перемишлі. 1995 р. книга М. Голубця перевидана у Львові за упорядкуванням М. Литвина [9].

1929 р. книга М. Голубця «З історії міста Сокаля» [5] започаткувала історико-краєзнавчу серію «Наш рідний край» часопису «Неділя». Перший розділ складає тематичний блок, що висвітлює праісторію міста, перші історичні відомості про нього, перебування під владою мазовецьких князів та приєднання до Польщі, татарські напади, перенесення оселі на правий берег Бугу й становище міста в середині XVI в. Другий розділ наповнено подіями життя Сокаля під королівською владою, боротьбою міщан за і проти унії, включно з бунтом православних 1648 р., а також перебуванням Б. Хмельницького в місті, подальшим перебігом історичних подій після першого поділу Речі Посполитої 1772 р. Третій розділ присвячено сокальським церквам: Пречистої Діви Марії в Старому й Новому Сокалі, св. Миколи, св. Михайла, новій церкві свв. Петра і Павла та Василіанському монастиреві. Четвертий, заключний, розділ проливає світло на історію Бернардинського монастиря, наводячи легенди про нього, та загалом веде мову про міські костели. Публіцист і громадсько-політичний діяч Микола Залізник у статті «Добрий почин» схвально відгукнувся про низку історико-краєзнавчих розвідок М. Голубця у серії «Наш рідний край»: «Книжка про історію м. Сокаля написана так само цікаво, як і інші подібні книжки того ж автора, видані давніше. Маю тут на увазі його книжки про Перемишль, Тереховлю, Белз — Буськ — Звенигород. Автор починає від найдавніших історичних звісток, подає, де дозволяє матеріал, також огляд передісторичних слідів, а потім коротко описує історичні пам'ятники, які заховалися в даному місці. Книжочки всі написані цікаво й зі знанням справи, деякі подають також важнішу літературу предмету. Особливо доброю прикметою я вважаю те, що автор не тримається

якоїсь наперед установлені схеми в укладанні цих книжочок, а змінює його відповідно до теми» [14, с. 8].

Наступною книгою історико-краєзнавчої серії часопису «Неділя» стала «Коротка історія Зборова до початку XIX віку» Івана Крип'якевича (1929) [25]. Вона складається із трьох тематичних блоків. У першому, вступному, йдеться про географічне розташування міста, його доісторичні пам'ятки, перші історичні звістки (1624 р.) про зборівську околицю та саме місто Зборів. Автор висловлює припущення про початки та назву міста. У другому, центральному, блоці висвітлено козацький період — повстання 1648 р. під проводом Б. Хмельницького, докладний перебіг Зборівської битви 1649 р. та укладення мирного договору, відвідання Зборова козацькими військами 1651 та 1655 рр., турецький напад на Зборів 1667 р. Третій блок включає описи історії міста від кінця XVII ст., зокрема надання місту королем Яном III Собеським як власником Зборова міських привілеїв 1689 р. Тут коротко описано структуру міського уряду, обов'язки міщан, їх основні заняття (ремесла і торгівля), приділена увага сакральним пам'яткам (церква Преображення, Різдва Богородиці, латинський костел) і занепаду міста з початком XIX ст. Підсумовуючи, автор резюмує про необхідність вивчення історії такого славного міста, як Зборів: «Для новішої історії Зборова — історії національного руху, виборів, початків і розвитку українських товариств, воєнних подій — повинні б місцеві громадяне зібрати матеріали, щоби минувшина не пропала безслідно. Зборів, під яким розігралася одна з найславніших європейських битв, має своє славне ім'я на Україні, — повинен також мати свою докладну і основну історію» [25, с. 22].

Наш проблемний історіографічний огляд західноукраїнських видань історико-краєзнавчого сегмента початку XX ст. засвідчив, що у цей період уже сформувався повноцінний український історико-краєзнавчий дискурс внаслідок активної праці інтелігенції на культурному полі та росту усвідомлення національної ідентичності українців, підвищення інтересу до рідної мови, культури, історії міст, містечок і сіл, розвитку масового туризму, формування мережі рекреаційно-туристичних закладів, відвідування історичних місць. Адже, як справедливо зазначив відомий бібліограф і книгознавець Іван Кревецький, «льокальна історія се перший крок

до пізнання минулого рідної землі та до зацікавлення ширших кіл історією взагалі» [22]. Видання регіональної/локальної історичної проблематики, що за змістом мають здебільшого науково-популярний характер, щодо своєї жанрової належності класифікаційно поділяються на книги (туристичні поради, подорожні нотатки, нариси, путівники) та окремі публікації у періодиці («Діло», «Неділя», «Новий час», «Молода Україна», «Стрілець»), які випереджували вихід аналогічних книжкових видань, позаяк мали підвищений читацький попит. Географія представлених досліджень доволі широка — як цілі етнографічні райони (Гуцульщина, Лемківщина, Покуття, Поділля), так і окремі міста та містечка Західної України — Львів, Перемишль, Броди, Тернопіль, Зборів, Галич, Сокаль, Белз, Буськ, Звенигород, Бакота.

Проаналізований сегмент книжкових видань становить 12 одиниць, а знайдених у результаті скрупульозної пошукової праці газетних публікацій, що їм передували, — 17. Усі ці видання авторства відомих істориків, краєзнавців, письменників, громадських діячів (А. Будзинівського, М. Голубця, І. Крип'якевича, О. Кисілевської, О. Назарука та ін.) своєю появою спричинилися до розвитку українського історичного краєзнавства, оскільки в умовах бездержавності вперше у доступній формі ознайомили українську громадськість, насамперед молодь, з минулими окремих населених пунктів, особливо тих, що мали глибоке історичне коріння ще з княжих часів, а отже, формували у неї міцний український дух.

1. Будзинівський А. Про туристику / Альфред Будзинівський // Діло (Львів). — 1909. — 19 черв. (чис. 132). — С. 1 ; 21 черв. (чис. 133). — С. 1-2 ; 22 черв. (чис. 134). — С. 1-2.
2. Будзинівський А. Туристика : (поради для вітрогонів) / Альфред Будзинівський. — Львів : накладом автора. З друкарні І. Айхельбергера і Сп., 1909. — 16 с.
3. Вакції у Дядзя. «Пропамятна книга туристів...» Теофіль Кисілевський / упоряд. Роман Клим. — Верховина, 2017. — 168 с.
4. Голубець М. Белз — Буськ — Звенигород / Микола Голубець. — Львів : вид-во «Нового часу». Друкарня Ставропільського Інститута під зарядом А. Яськова, 1927. — 32 с. — (Бібліотека «Нового часу» ; чис. 21).
5. Голубець М. З історії міста Сокаля / Микола Голубець. — Львів : накладом вид-ва «Неділя». З друкарні Ставропільського Інститута, 1929. — 32, IV с. — (Наш рідний край. Історично-краєзнавча книгозбірня ; чис. 1).

6. *Голубець М.* Звенигород — столиця Ігоревичів / *Микола Голубець* // Новий час (Львів). — 1927. — 19 верес. (чис. 105). — С. 3 ; 21 верес. (чис. 106). — С. 3 ; 28 верес. (чис. 108). — С. 3.
7. *Голубець М.* Княжий гóрод Теробовля / *Микола Голубець* // Новий час (Львів). — 1927. — 5 верес. (чис. 99). — С. 3-4 ; 7 верес. (чис. 100). — С. 6 ; 9 верес. (чис. 101). — С. 3 ; 12 верес. (чис. 102). — С. 3-4 ; 16 верес. (чис. 104). — С. 3-4.
8. *Голубець М.* Перемишль / *Микола Голубець*. — Львів : Друкарня Ставропiгійського Інститута, 1928. — 31 с. — (Бібліотека «Нового часу» ; чис. 5).
9. *Голубець М.* Перемишль / *Микола Голубець* ; упоряд. *Микола Литвин*. — Львів, 1995. — 32 с.
10. *Голубець М.* Перемишль / *Микола Голубець* // Новий час (Львів). — 1928. — 25 сiч. (чис. 10). — С. 3 ; 27 сiч. (чис. 11). — С. 3 ; 30 сiч. (чис. 12). — С. 3 ; 1 лютня (чис. 14). — С. 3 ; 3 лютня (чис. 15). — С. 3 ; 6 лютня (чис. 16). — С. 3 ; 8 лютня (чис. 17). — С. 3 ; 10 лютня (чис. 18). — С. 3 ; 13 лютня (чис. 19). — С. 3 ; 17 лютня (чис. 22). — С. 3.
11. *Голубець М.* Столиця князя Давида Ігоревича — Буськ / *Микола Голубець* // Новий час (Львів). — 1928. — 17 жовт. (чис. 116). — С. 3 ; 19 жовт. (чис. 117). — С. 3-4.
12. *Голубець М.* Столиця Мстиславичiв — Белз / *Микола Голубець* // Новий час (Львів). — 1927. — 30 верес. (чис. 109). — С. 3 ; 5 жовт. (чис. 111). — С. 3 ; 7 жовт. (чис. 112). — С. 3.
13. *Голубець М.* Теробовля / *Микола Голубець*. — Львів : видання «Нового часу». Друкарня Ставропiгійського Інститута під зарядом А. Яськова, 1927. — 24 с. — (Бібліотека «Нового часу» ; чис. 20).
14. *Залiзняк М.* Добрий почин. Видавництво «Наш рiдний край» / *Микола Залiзняк* // Недiля (Львів). — 1929. — 10 берез. (чис. 10). — С. 8.
15. *Калитовський С.* Прогулька на Макiвку. З пляном кладбища УСС / *Єронiм Калитовський*. — Стрий : накладом «Народнього Базару». Друк А. Ольбриха, 1919. — 20 с.
16. *Кисiлевська О.* Дiд Иван / *Олена Кисiлевська* // Молода Україна (Львів). — 1925. — Жовт. (чис. 10). — С. 253-254.
17. *Кисiлевська О.* До комор Довбуша / *Олена Кисiлевська*. — Львів : накладом вид-ва «Молода Україна». Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1925. — 60 с. — (Пластова бiблiотека ; кн. 4).
18. *Кисiлевська О.* До комор Довбуша / *Олена Кисiлевська* // Молода Україна (Львів). — 1925. — Серп. (чис. 8). — С. 212-215.
19. *Кисiлевська О.* Понад хмарами / *Олена Кисiлевська* // Молода Україна (Львів). — 1925. — Жовт. (чис. 10). — С. 251-253.
20. *Кисiлевська О.* Пороги Прута / *Олена Кисiлевська* // Молода Україна (Львів). — 1925. — Верес. (чис. 9). — С. 237-238.

21. *Кисілевська О.* Черемошем на дарабі / *Олена Кисілевська* // Молода Україна (Львів). — 1925. — Листоп. (чис. 11). — С. 279-281.
22. *Кревецький І.* Локальна історія / *Іван Кревецький* // Нова зоря (Львів). — 1929. — 19 лют. (чис. 12). — С. 6.
23. *Крип'якевич І.* Княжий город Галич / *Іван Крип'якевич*. — Львів : накладом т-ва «Просвіта». З друкарні «Діла», 1923. — 16 с. — (Історична бібліотека «Просвіти»; чис. 2).
24. *Крип'якевич І.* Княжий город Галич / *Іван Крип'якевич* // Ілюстрований народний календар товариства «Просвіта» на звичайний рік 1911. — Львів : коштом товариства «Просвіта», 1911. — Р. 34. — С. 69-79.
25. *Крип'якевич І.* Коротка історія Зборова до початку XIX в. / *Іван Крип'якевич*. — Львів : накладом вид-ва «Неділя», 1929. — 24 с. — (Наш рідний край. Історично-краєзнавча книгозбірня; чис. 5).
26. *Левицький В.* Сто миль на колесі / *Володимир Левицький* // Молода Україна (Львів). — 1925. — Жовт. (чис. 10). — С. 254-258; листоп. (чис. 11). — С. 285-289.
27. *Левицький В.* Сто миль на колесі / *Володимир Левицький*. — Львів : накладом книгарні НТШ. Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1925. — 38 с. — Відбиток з «Молодої України».
28. *Мовна М.* Путівники Львовом (друга половина XIX — початок XXI ст.) : іст.-бібліогр. дослідження / *Маріанна Мовна*; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. — Львів, 2013. — 604 с.
29. *Назарук О.* До Бакоти : вражіння з подорожі до українських Помпеїв / *Осип Назарук*. — Кам'янець : видання «Стрільця», органу Української Галицької армії, 1919. — 31 с. — (Бібліотека «Стрільця»; вип. 3).
30. *Назарук О.* До Бакоти : (вражіння з подорожі до українських Помпеїв) / *Осип Назарук* // Стрелець (Кам'янець). — 1919. — 26 серп. (чис. 60). — С. 1-2; 28 серп. (чис. 61). — С. 1-2.
31. Програма просвітньо-економічного конгресу у Львові // Руслан (Львів). — 1909. — 15 (28) січ. (чис. 11). — С. 3-4. — Новинки.
32. *Созанський І.* З минувшини м. Бродів : причинки до історії міста в XVII в. (З посмертною згадкою про автора) / *Іван Созанський*. — Львів : З друкарні НТШ, 1911. — 69 с. — Відбиток з «Записок НТШ»; Т. 67/68.
33. *Созанський І.* З минувшини м. Бродів : причинки до історії міста в XVII в. / *Іван Созанський*. — Броди : Просвіта, 2003. — 69 с. — Репринт (Львів, 1911).
34. Хмельницька область : путівник / редкол.: *І. Курус* [та ін.]. — Київ : Богдана, 2010. — 320 с.
35. *Шах С.* Львів — місто моєї молодости. Цісарсько-Королівська Академічна гімназія / *Степан Шах*. — Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. — 240 с.